

VƏRƏM

ETİOPATOGENEZİ, MÜAYİNƏ ÜSULLARI

VƏRƏM

HAQQINDA TARİXİ MƏLUMAT

- 1689** – R.Morton “Ftiziatriya”
- 1819** – R.Laennek və İ.Şenleyn “Tuberkulyoz”
- 1865** – Vilmen, vərəmin yoluxucu xəstəlik olduğunun təcrübədə sübutu
- 1882** – R.Kox, vərəm çöplərinin kəşfi (24 mart)
- 1887** – Edinburqda (Şotlandiya) ilk VƏD-in açılışı
- 1890** – R.Kox, tuberkulinin əldə olunması
- 1895** – V.Rentgen, Rentgen şüalarının kəşfi
- 1919** – KJB-nin alınması
- 1923** – Azərbaycanca ilk VƏD (3saylı, Bayıl)
- 1944** – S.Vaksman, ilk vərəm əleyhinə dərmanın (S) kəşfi
- 1944** – Azərbaycanca Elmi Tədqiqat Vərəm İnstitutunun yaradılması

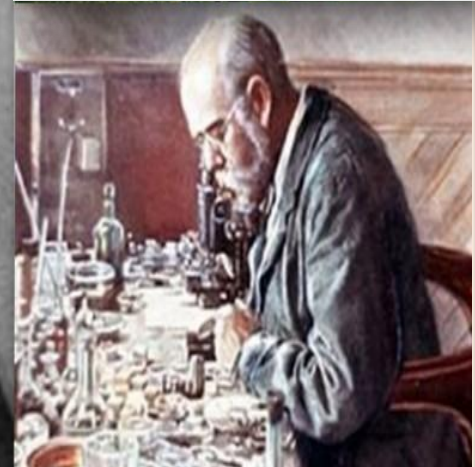
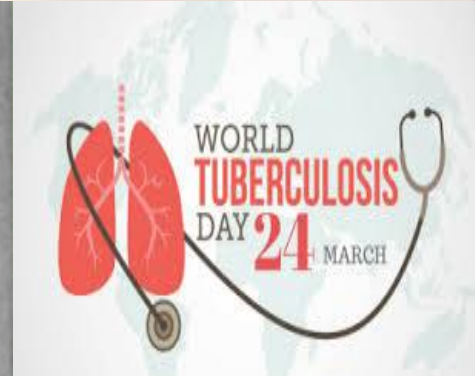
VƏRƏMİN ETİOLOGİYASI

Tipik mikobakteriyalar

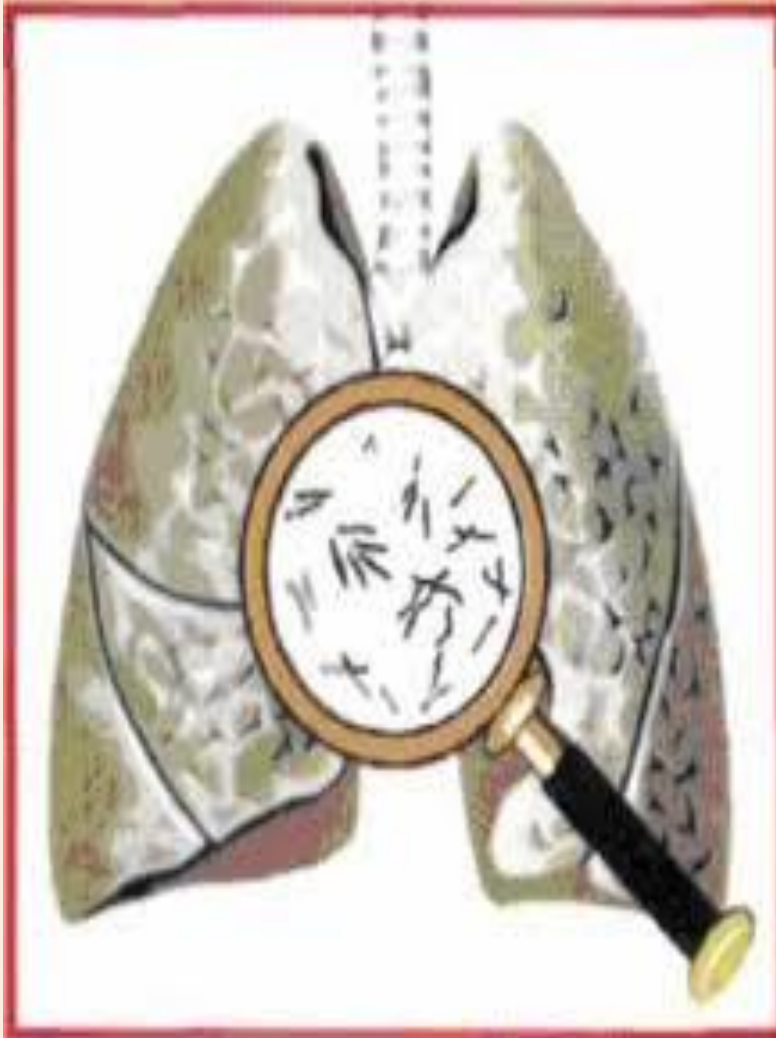
1. *Mycobacterium tuberculosis*
(insan tipi) – 92%
2. *Mycobacterium bovis*
(öküz tipi) – 5%
3. *Mycobacterium africanum*
(aralıq tip) – 3%

Atipik mikobakteriyalar

1. Skotoxromogen (*m.aque*, *m.scofulaceum*)
2. Fotoxromogen (*m.kansasi*)
3. Qeyri-fotoxromogen (*m.intracelluarae*, *m.xenopi*)
4. Sürətlə artan (*m.smegmatis*)

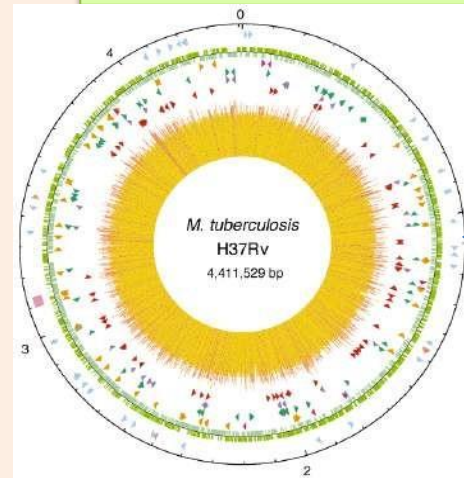

VƏRƏMİN ETİOLOGİYASI

Uzunluğu 1-6 mikron, eni 0,2-0,6 mikron olub, turşuya, spirtə və ətraf mühitin mənfi faktorlarına qarşı çox dözümlüdürlər.

Hüceyrə divarı (hər biri 10nm olan 3 qatdan: yaxşı haşiyələnmiş, nazik və selikli qatdan ibarətdir), sitoplazmatik və nukleotiddən ibarətdir.

ESAT-6

CFP-10

TB7.7 (p4)

VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

İnfeksiyanın əsas rezervuarı

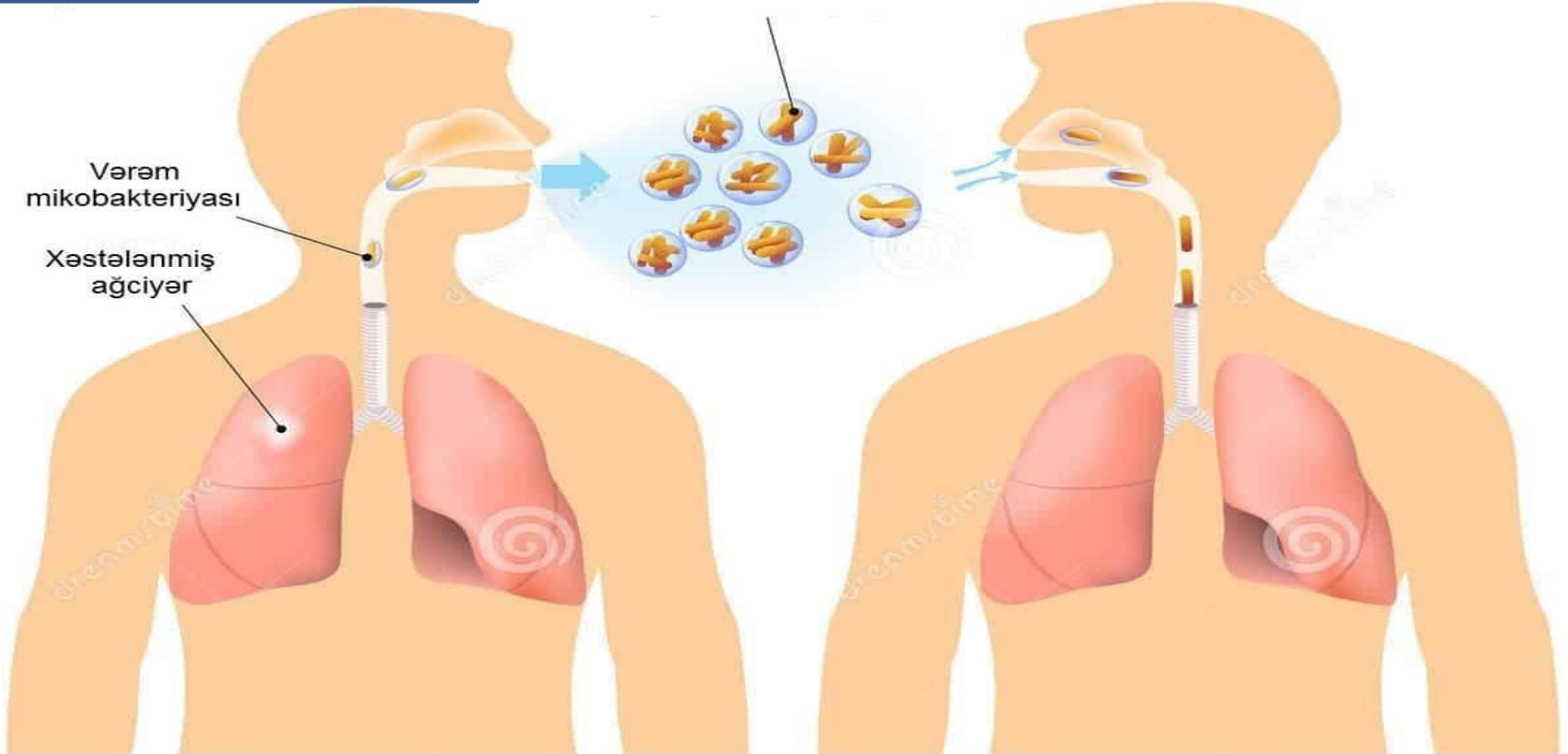
Vərəmlə xəstə insan
(əsas)

Vərəmlə xəstə heyvan
(inək və keçi)

Sağlam şəxsi hava-damcı
yolu ilə yoluxdurma

Vərəm
mikobakteriyası

Xəstələnmiş
ağciyər

VƏRƏMİN
EPİDEMİOLOGİYASI

Yoluxma yolları

Aerogen

Alimentar

Təmas

Transplasentər

VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

Risk faktorları

Sosial faktorlar

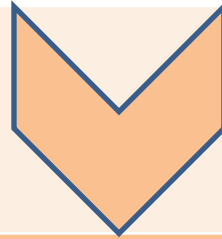
- Aşağı maddi təminat
- Zəif qidalanma
- Vərəm ocağında olmaq
- Lokal müharibələr
- Qeyri-normal yaşayış şəraiti
- İşsizlik və s.

Tibbi-bioloji faktorlar

- QİÇS
- Alkoqolizm
- Narkomaniya
- Şəkərli diabet
- Hormonal terapiya
- Hamiləlik
- Hemodializ
- Viraj və s.

VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

Risk qrupları

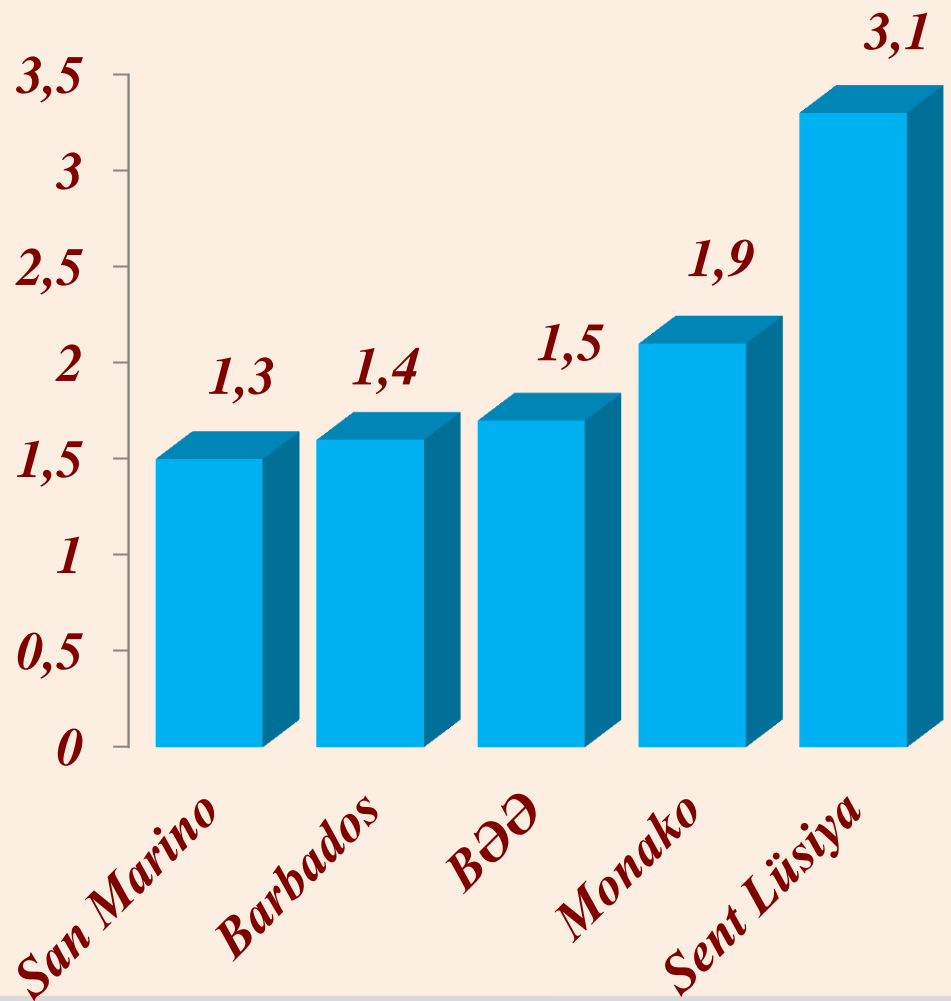

- Cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkənlər və azad olunanlar
- Hərbi qulluqçular
- Polis və penitensiar xidmət işçiləri
- Vərəm əleyhinə müəssisələrin personalı
- Digər tibb müəssisələrinin (qəbul şöbələrinin) personalı
- QİÇS olan xəstələr
- Endokrinoloji xəstələr, hormonal terapiya alanlar
- 3-5 yaşa qədər uşaqlar və yeniyetmələr
- Hamiləlik və doğuşdan sonrakı dövr və s.

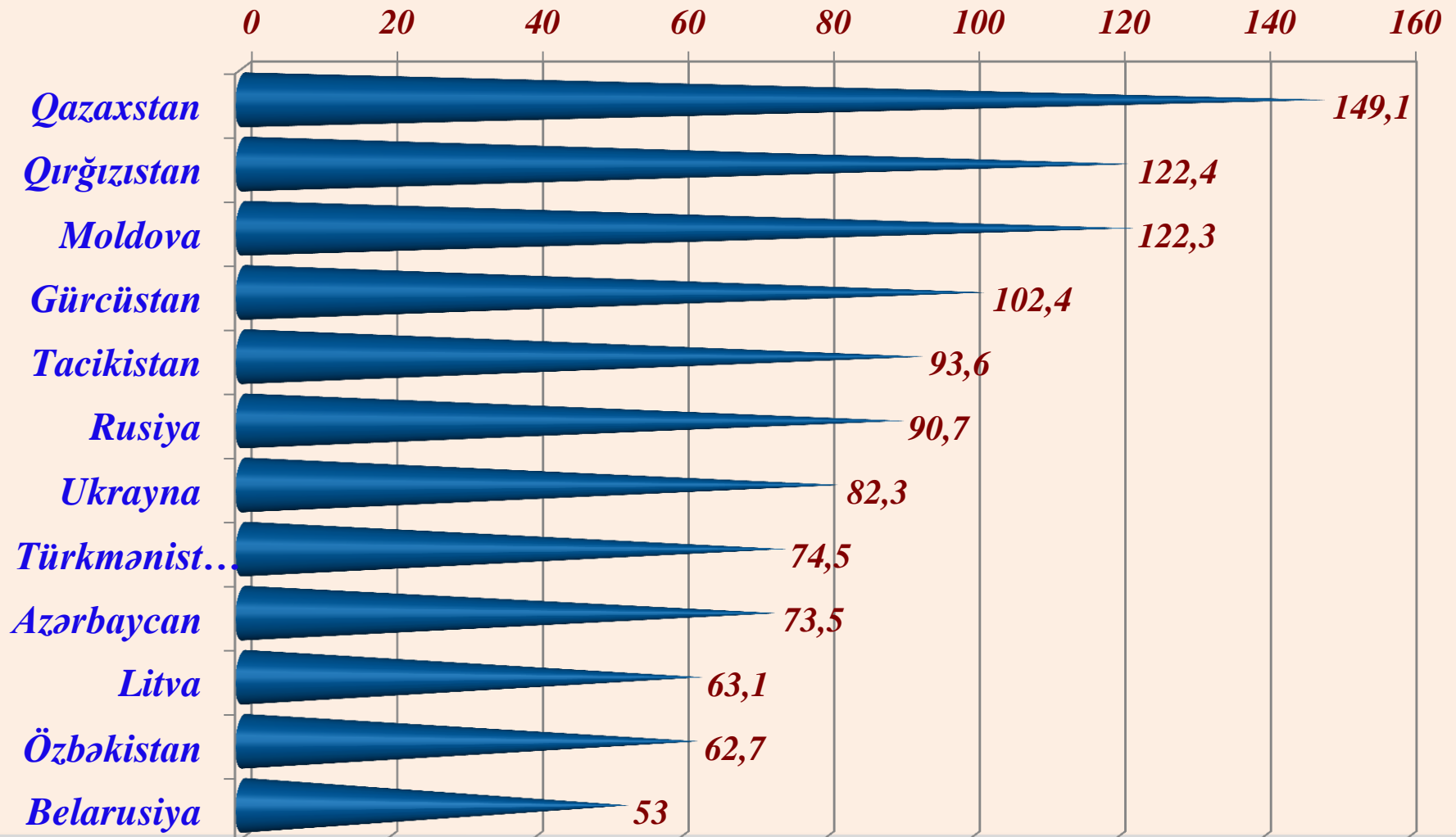
VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

Dünyada hər 100 000 nəfərə vəərəmlə xəstələnmə göstəricisi ([World Development Indicators \(WDI\)](#), September 2014, dəyişikliklərlə)

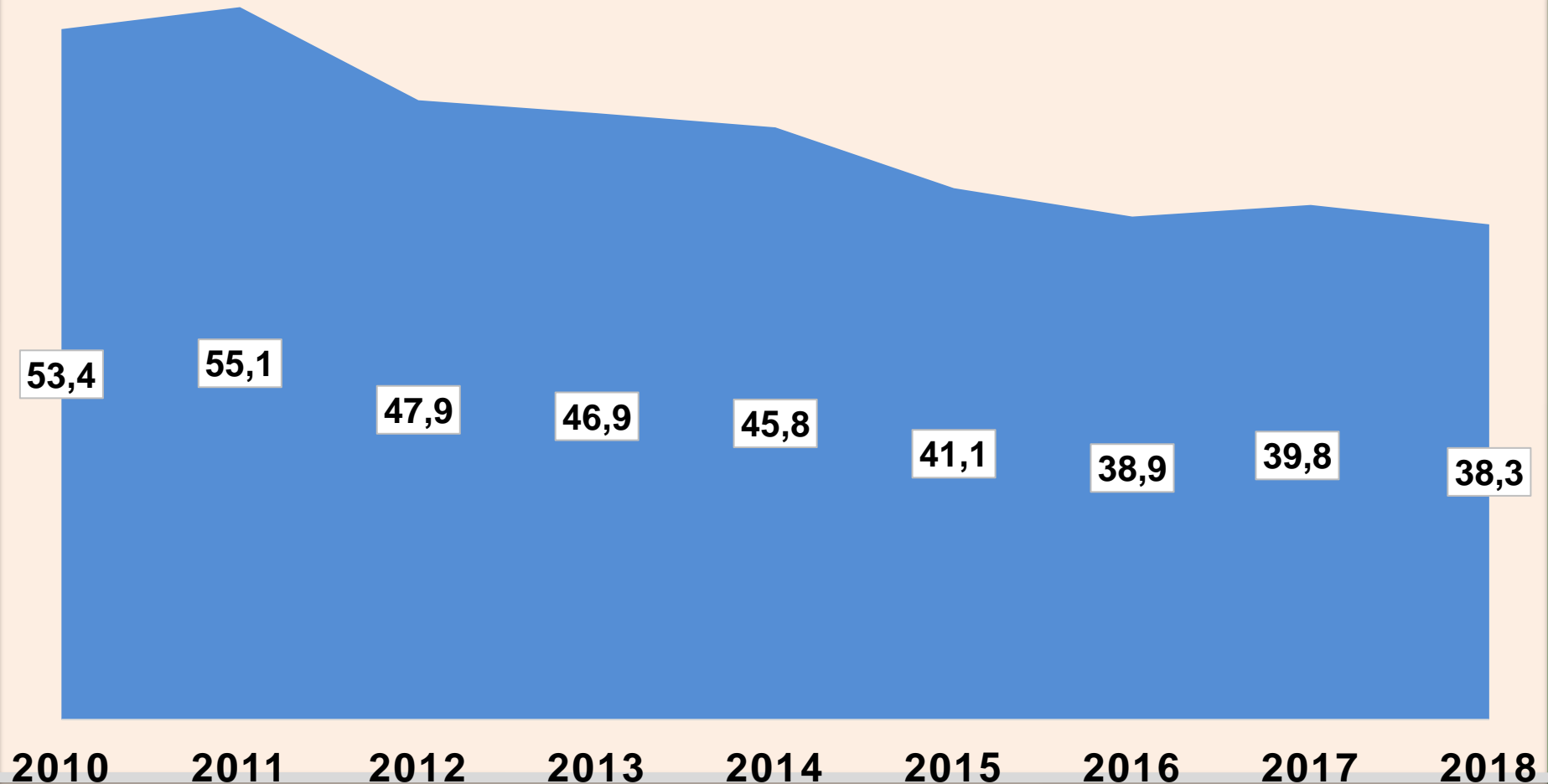
VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

Keçmiş SSRİ ölkələrində hər 100 000 nəfərə vəərəmlə xəstələnmə göstəricisi ÜST, 2009 (dəyişikliklərlə)

VƏRƏMİN EPİDEMİOLOGİYASI

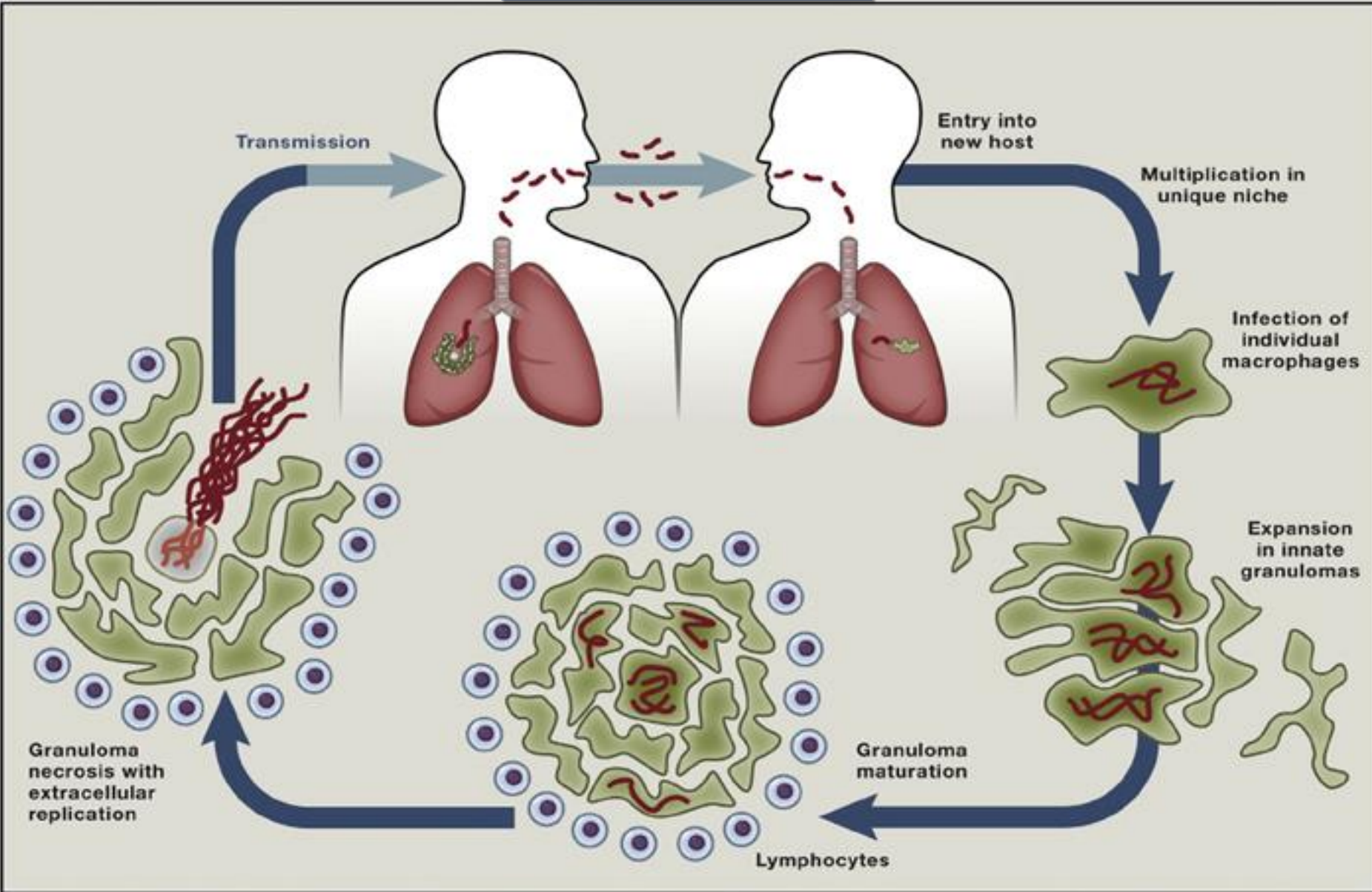
Azərbaycanda 2010-2018 ci illərdə vəərəmlə xəstələnmə göstəricisi (100 000 nəfərə görə)

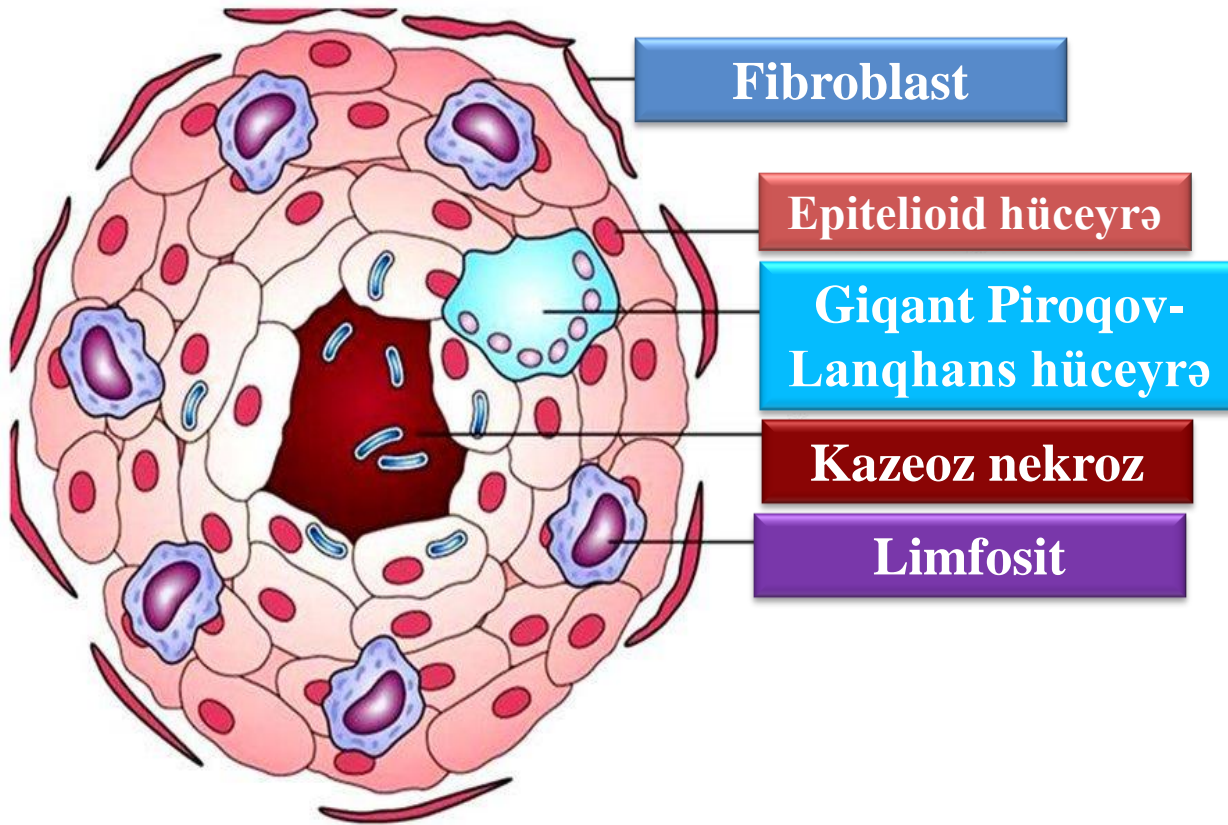
Lavi

VƏRƏMİN PATOGENEZİ

VƏRƏMİN PATOLOJİ ANATOMİYASI

QRANULEMANIN STRUKTURU (SXEM)

Ağciyərdə kaverna

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

3 prinsip (sadədən mürəkkəbə, ucuzdan bahalıya və ən az fiziki-mənəvi zərərlə) və 3 mərhələ:

*Mütləq diaqnostik
minimum (23%)*

- *Subyektiv və obyektiv müayinə*
- *Mantu (Diaskin) sınağı*
- *Rentgen (flüoroqrafiya) müayinəsi*
- *Bəlgəmin mikroskopik müayinəsi*
- *Qanın, sidiyin və nəcisin ümumi müayinəsi*

*Əlavə müayinə
üsulları (78%)*

- *Kultural müayinə*
- *Tomografiya*
- *Bronxoskopiya*
- *Biopsiya üsulları*
- *Nüvə-mağnit rezonans müayinəsi*
- *İmmunoloji müayinə*
- *Molekulyar-genetik müayinə və s.*

*Fakultativ müayinə
üsulları (93-94%)*

- *Biokimyəvi müayinə*
- *USM*
- *EKG*
- *Spirometriya*
- *Radioizotop müayinə və s.*

2 (1).avi

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Mantu sınağı

Dəriiçi tuberkulin sınağıdır. 0,1 ml 2 TV PPD L saidin ön səthinin orta 1/3-nə dəri içərisinə yeridildikdən 48-72 saat sonra sınağın nəticəsi qiymətləndirilir. Aşağıdakı reaksiyalar ola bilər:

1. Anergiya, yəni mənfi reaksiya- dəyişiklik olmadan və ya 0-1mm iynənin yeri olarsa (müsbət, mənfi və idiopatik olur)
2. Hipoergiya və ya şübhəli reaksiya – 2-4 mm papula və ya istənilən ölçülü hiperemiya olarsa
3. Normergik reaksiya – uşaqlarda 5-17mm, böyüklərdə isə 5-21mm papula olarsa
4. Hiperergik reaksiya – uşaqlarda 17 mm-dən, böyüklərdə isə 21 mm-dən böyük papula və yaxud istənilən ölçülü vezikula, nekroz, regionar limfangit və limfadenit olarsa

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Postvaksinal və infeksiyon allergiyanın fərqi

Postvaksinal allergiya

1. KJB vaksinasiyasından sonra tuberkulin sınağının müsbət olmasıdır. 3-8 həftə sonra formalaşmağa başlayıb 1,5 ilə max. çatır sonra tədricən 5-7 ilə sönür (ÜST, 15 ilə)

2. Papulanın ölçüsü adətən 12 mm-dən az olur

3. Sönməyə meyli olur

4. Funksional dəyişikliklər olmur

5. Hiperpiqmentasiya olmur

6. Kox sınağı mənfi olur

İnfeksiyon allergiya

1. Vərəm çöpləri ilə yoluxduqdan 3-8 həftə sonra tuberkulin sınağının müsbət olmasıdır. Yaxud əvvəlki ölçüdən 6 mm və daha çox artır

2. Papulanın ölçüsü 12 mm və daha çox olur.

3. Dəyişmir və ya artır

4. Funksional dəyişikliklər olur

5. Hiperpiqmentasiya olur

6. Kox sınağı müsbət olur

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

FLÜOROQRAFIYA

Üstünlükləri

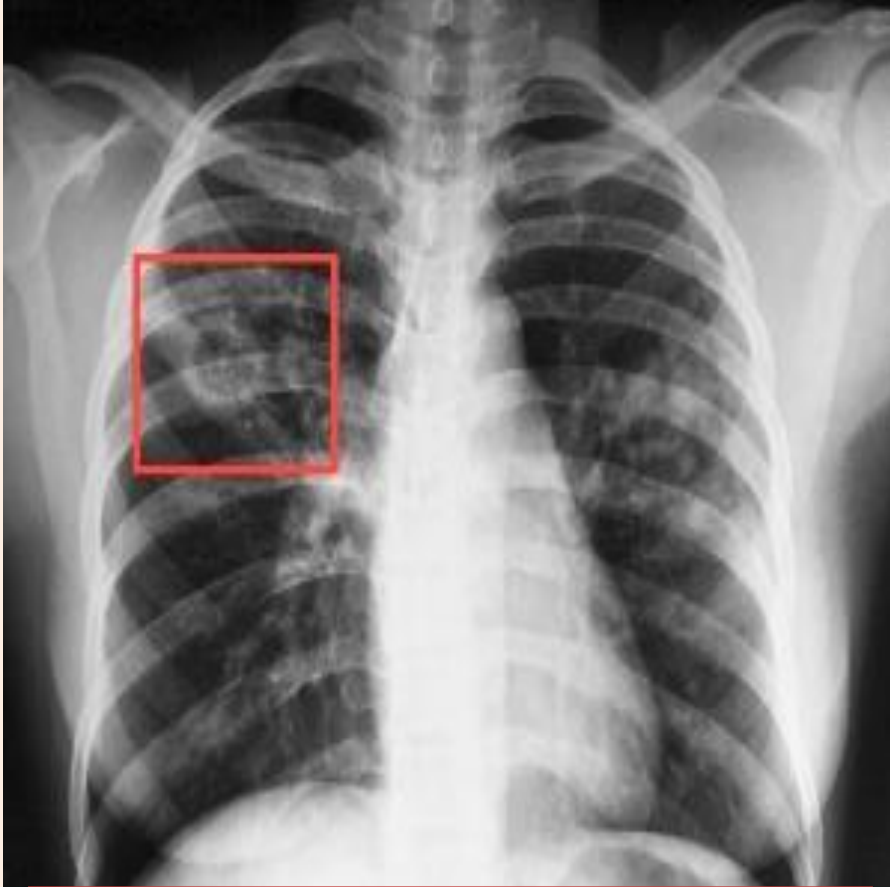
1. Gündə 500 nəfəri müayinə etmək olur
2. Şüa yükü azdır
3. Ucuzdur
4. Saxlanılması, daşınması asandır
5. Səyyari flüoroqrafik müayinə mümkündür və s.

Çatışmayan cəhətləri

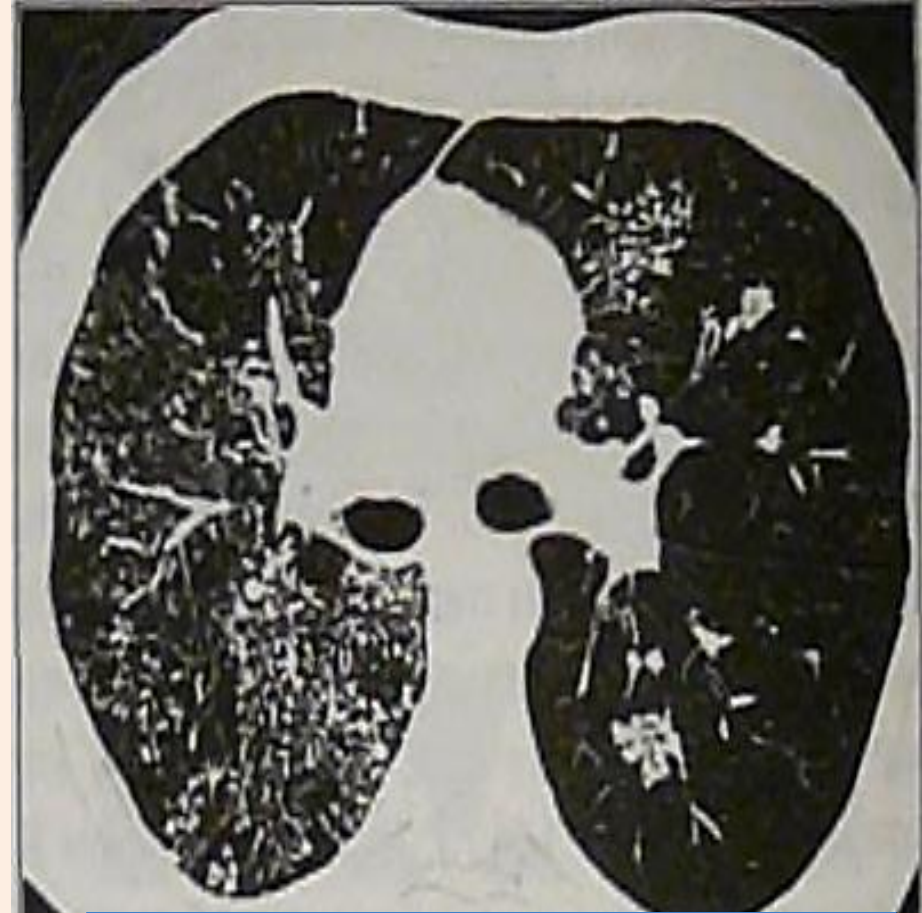
1. İnformativliyi aşağıdır (30% diaqnostik xəta ola bilər)
2. Ağciyərlərin kökü və zirvəsindəki patologiyaları differensiasiya etmək çətinidir və s.

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

ŞÜA DİAQNOSTİKA ÜSULLARI

*Ağciyər vərəmi olan xəstənin
rentgenoqramması*

KT, səpələnmiş vərəm

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

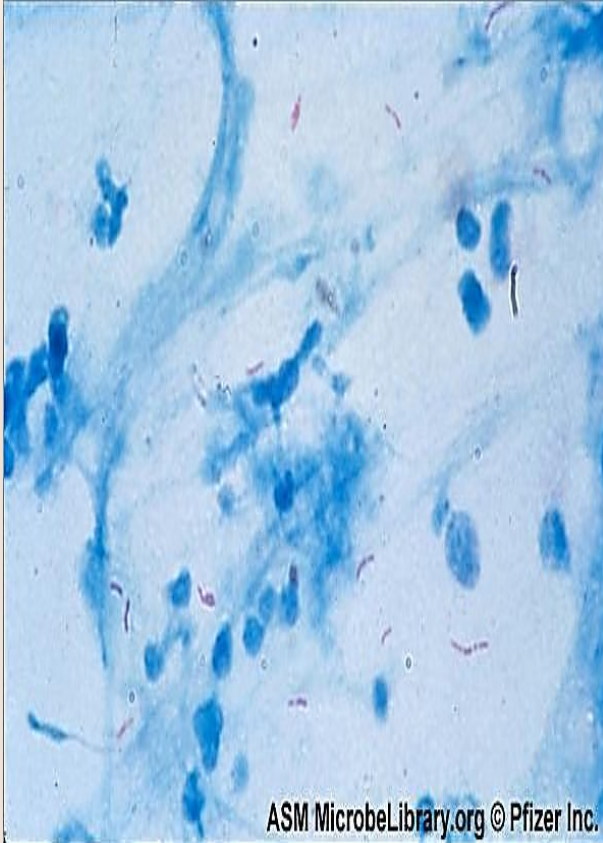
LABORATOR MÜAYİNƏLƏR

Müayinə materialı : bəlgəm, irin, qan, eksudat, likvor, plevral maye, sidik və s.

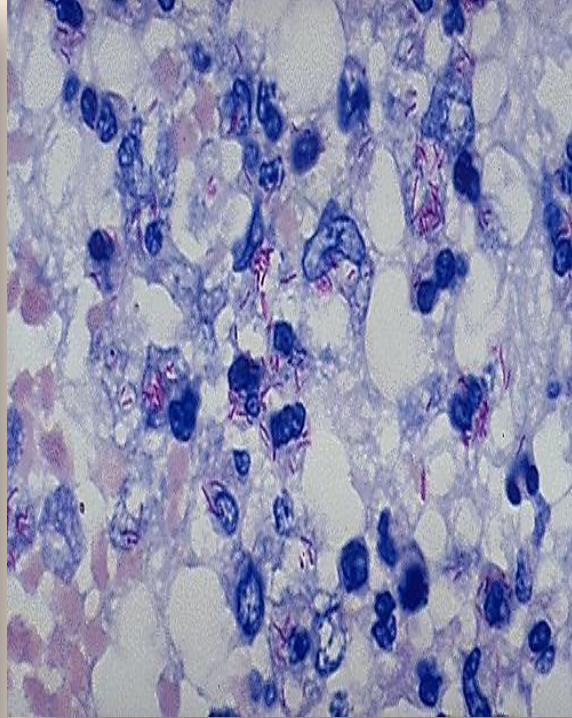
- 1. Bakterioskopik metod: Sil-Nilsen mikroskopiya, flotasiya üsulu, Muraxaşe metodu, lüminesent mikroskopiya*
- 2. Bakterioloji (kultural) metod (bark , duru, yarımduzu qidalı mühitdə əkmə)*
- 3. Molekulyar-genetik metod (PZR)*
- 4. Immuno-seroloji metodlar (Quantiferon testi, T-SPOT TB, İFA, radioimmun metod və s.)*
- 5. Bioloji metod (laborator heyvanların yoluxdurulması)*

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Sil-Nilsen mikroskopiyası

*Mycobacterium
tuberculosis bəlğəmdə*

*Mycobacterium tuberculosis
ağciyər hüceyrələrinin
daxilində*

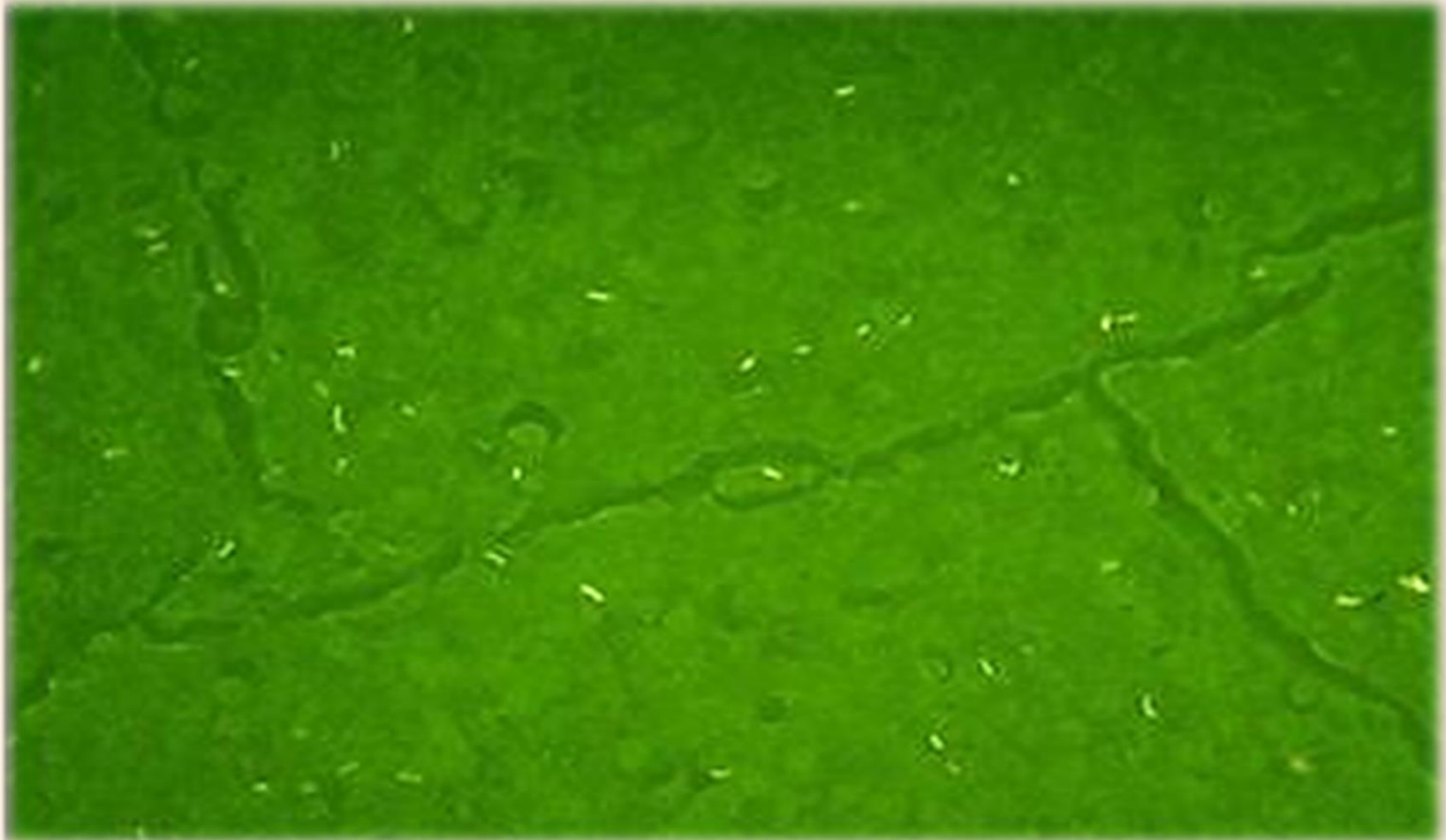

*Flotasion qatdan
hazırlanmış preparat*

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Lüminesent mikroskopiya

(auromin və radominlə boyama zamanı vərəm çöpləri sarı rəngdə görünür)

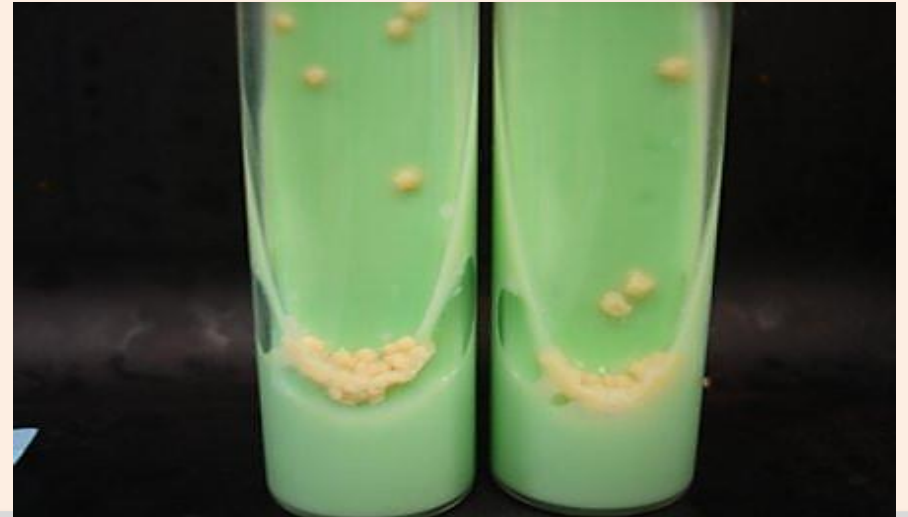
VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Kultural üsul

Levenşteyn-Yensen qidalı mühiti

*Levenşteyn-Yensen qidalı mühitində
inkişaf etmiş mikobakteriya koloniyaları*

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Molekulyar-genetik metod (PZR)

Avomatlaşdırılmış BACTEC MGIT 960 kompleksi

MGIT-

MGIT+

PZR

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

*FTİZİATRİYADA İSTİFADƏ OLUNAN MÜASİR
DİAQNOSTİKA ÜSULLARI*

Molekulyar-genetik metod - GeneXpert Tb/Rif

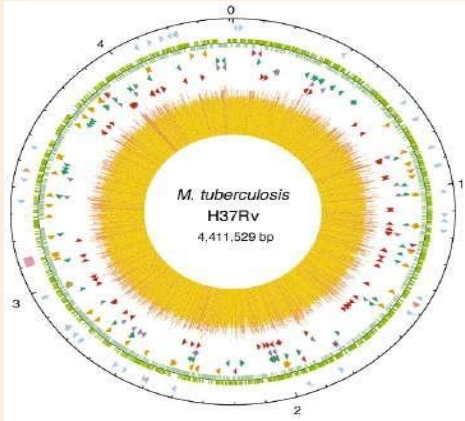

Bu müayinə vasitəsilə 2 saat müddətində müayinə materialında vərəm mikobakteriyalarının təyini ilə yanaşı, həm də Rifampisinə həssaslığı da müəyyən olunur.

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

DIASKİNTEST® (2009)

ESAT-6

CFP-10

TB7.7 (p4)

E. Coli- nin xüsusi ştamlarından alınan (ESAT6/CFP10) rekombinativ vərəm zülallarına qarşı əmələ gələn ləng tipli dəri hiperhəssaslıq reaksiyasının qiymətləndirilməsi

(Bu genom vərəm mikobakteriyalarından yalnız M. Tuberculosis complexdə var).

M. Tuberculosis complex

*M. kansasii
M. szulgai
M. marinum*

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

T-SPOT®.TB testin həssaslığı – 95-97%

T-SPOT®.TB testin spesifikliyi – 80-85%

T-SPOT®.TB sınağı (2001, Avstraliya) zamanı

M. Tuberculosis RD1 regionundan ayrılan (ESAT-6, CFP 10) mikobakteriya antigenlərindən istifadə olunur.

T-SPOT®.TB testi zamanı VMB qarşı interferon – gamma ifraz edən T-hüceyrələrin sayı qiymətləndirir. Ona görə həтта əsaslı immunosupressiyası olan xəstələrdə də bu test mikobakteriya antigenlərinə reaksiya verən T-hüceyrələri aşkarlayacaq.

T-SPOT.TB testi T-hüceyrələrin həm CD4, həm də CD8 tipini aşkarlayır. Ona görə də bu tip hüceyrələrdən birində üzülmə olduqda digərinin hesabına müsbət reaksiyanı aşkarlamaq mümkün olacaq.

İmmunosupressiv xəstələrdə testin həssaslığının yüksək olması onun ən əsas üstünlüyüdür

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

QuantiFERON®-TB Gold (2005 ABŞ)

*VMB qarşı T-hüceyrələrin
ifraz elədiyi qamma –
interferonun
konsentrasiyasının in vitro
təyini*

QuantiFERON®-TB Gold sınağı zamanı M. Tuberculosis complex RD1 regionundan ayrılan (ESAT-6, CFP 10, TB 7,7) mikobakteriya antigenlərindən istifadə olunur.

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

DİAQNOSTİK TESTLƏRİN MÜQAYİSƏSİ

<i>Parametr</i>	<i>Mantu sınağı</i>	<i>Diaskintest</i>	<i>QFT (T-SPOT TB)</i>
<i>Tədqiqat metodu</i>	<i>Dəri testi</i>	<i>Dəri testi</i>	<i>Qanın müayinəsi</i>
<i>Əlavə reaksiyalar</i>	<i>Ola bilər</i>	<i>Ola bilər</i>	<i>Yoxdur</i>
<i>Əks göstərişləri</i>	<i>Var</i>	<i>Var</i>	<i>Yoxdur</i>
<i>Spesifikliyi</i>	<i>Aşağı</i>	<i>Yüksək</i>	<i>Yüksək</i>
<i>KJB-dən sonra yalançı müsbət reaksiya</i>	<i>Var</i>	<i>Yoxdur</i>	<i>Yoxdur</i>
<i>Profilaktik peyvəndlərdən asılılığı</i>	<i>Var (bir aydan tez olmayaraq)</i>	<i>Var (bir aydan tez olmayaraq)</i>	<i>Yoxdur</i>
<i>Nəticənin interpretasiyası</i>	<i>Subyektiv</i>	<i>Subyektiv</i>	<i>Obyektiv</i>

- ✓ *Dünyanın 78 ölkəsində QFT mütləq diaqnostik kompleksə daxildir*
- ✓ *Bir çox ölkələr viza verilməsi, ölkəyə daxil olan miqrant və qaçqınlar üçün QFT tələb edir*
- ✓ *QFT dəri sınaqlarından 6 dəfə daha dəqiq aktiv vərəmin inkişafını proqnozlaşdırır*

VƏRƏMİN MÜAYİNƏ ÜSULLARI

Bioloji metod

Dəniz donuzlarının VÇ-i ilə yoluxdurulduqdan sonrakı ölümün baş vermə müddətinə görə onların virulentliyi müəyyən edilir.

<i>Ölümün baş vermə müddəti</i>	<i>Virulentlik dərəcəsi</i>
<i>6 həftəyə qədər</i>	<i>Güclü virulent</i>
<i>45 – 90 gün</i>	<i>Orta virulent</i>
<i>3 – 5 ay</i>	<i>Zəif virulent</i>
<i>5 aydan çox</i>	<i>Çox zəif virulent</i>

*Diqqatınıza
göra
minnətdaram!*